Szalay László Pál

Ki mit bír?

(és hogyan...)

A 60-as évektől, jó harminc esztendőn keresztül egyfajta fogalommá nőtte ki magát a *„Ki mit tud?”* elnevezésű televíziós vetélkedő. Ennek mintájára alkottam a tárca címét, hogy ki mit bír? A műsorszámok azt az egyedi, sajátos, utánozhatatlan, megragadó, belülről fakadó értéket próbálták felmutatni, ami a társadalom nagy része számára örömforrássá válhat. Valami speciális tudás ez, ami nem csupán a gyakorlás végeláthatatlan próbafolyamatának az eredménye, hanem a sejtelmes fátyol mögé húzódó tehetség önleleplező aktusa.

Az én elgondolásomban a bír kifejezés nem egy fekvenyomó bajnokságra utal. Bár vannak, akik a feszülős ruhák, atlétatrikók, sérvkötők, többszörösen dunsztolt izzadságfelhők, párosával járó súlykorongok világában érzik igazán elemükben magukat. Nekem az erőemelő egyébként is Kuhárcsik Lacika volt, Isten nyugosztalja szegény lelket, aki két darab egyméteres szilvafatörzzsel úgy trappolt végig a kerten, mintha csak a megszokott délutáni sétáját végezné. Egyik a vállán, a másik a hóna alatt. Az ilyen embert a hegyek szülik, és a hegyek temetik el. A bírásról eltérő képzeteink vannak: – *Bírlak.* – *Jó neked, én ki sem állhatom magam.* Van, aki a szomszédot is nehezen viseli. Lehet a kéményből felszálló gyanús füst, a nagy csend, vagy épp az új Dj Dominik szárnypróbálgatásai. A nehezményezéshez, a lesújtó véleményhez nem sok kell, elég, csak ha valaki rendszertelenül jár borbélyhoz.

Arról, hogy ki mit bír, nekem valami egész más kezdte el birizgálni a fantáziám. Méghozzá a köztársasági elnök asszony szilveszteri beszéde nyomán. Minden évben meghallgatom az ilyenkor bevett, az önfeledtséget és ünneplést egy pillanatra a Himnusszal együtt patetikus magasságokba emelő, évindító gondolatokat. Nincs kivétel, mindig megfogalmazódik bennem, nehéz tömör, csattanós beszédet mondani. S ha sikerül is, vajon mi az eredménye? Jobban ízlik a pezsgő a koccintás után? Helyet kapnak az újév első pillanataiban a józanság érvei? Helyes irányba kalibrálva indul el az újév hajnalán a nemzet tengerjárója? Bármelyik sikerüljön mindenképp tiszteletreméltó eredmény.

Nálam átment a közöny mohás, dohos falán a pohárköszöntő, még úgy is, hogy nem a női oldalról közelítettem meg az elmondottakat. Onnan tudom, hogy egy szó nem hagy aludni, vagy ha hagy is, reggeli ébredéskor rám köszön. Válságálló. Mindig kockázatos olyan szavakat alkalmazni, amelyek

esetleg nem jönnek természetességgel az ajkunkra. A beszéd nagy értéke lehet a természetesség. Viszont kamerák előtt, több millió kíváncsi tekintettől övezve, megkomponált környezetben nagyon körülményes lehet elhitetni az aggyal és a központi idegrendszerrel, hogy ez egy természetes állapot. Most nem a lámpalázra gondolok, hanem a beszéd tónusára, az elhangzó mondatok artikuláltságára, arra, hogy miként tud a hivatalos, az elvárt, a fix mondatokon túl is működni a szöveg.

A válságálló szó használata, bármennyire nem bevett kifejezés, működött. Pont ezért ragadta meg a figyelmem, és nem engedett az elmémnek, hogy skippelje. Olyan nemzetnek vagyok a tagja, aminek a karakterjegyei között ott van az is, hogy bírjuk a kiképzést. Lehet a hátunkon táncolni, bár a foxtrottot jobban szeretjük a parkettán járni. A jéghátán is megélnénk, ha lenne tél. Mindez következik a magyarság történelmi próbatélteleiből. Valamint a *„Megbűnhődte már e nép a múltat és jövendőt."* – nemzeti minimumból. Ehhez tehetik hozzá a kortársak egységes felkiáltással a beszéd rövid, velős receptúrájának megfogadását, ami a munka, az összefogás, a felelősségvállalás és a derű.

Feltehetőleg nem egységesen járt az elmém a beszédet hallgatva a nemzettel, mivel a válságálló kifejezés nem a megerősítést, az önbizalmat, a biztonságot és a nyugalmat sugallta, hanem azt, hogy a válság itt van. Ebből is látszik, hogy mennyire nem vagyunk elszigetelve. A világfalu jelenség kényelmetlen oldala, mostanság erősebben domborodik ki, ahogy a postás borravalós napjainak önfeledtségét ellentételező csahos, vicsori, két plusz szapora lábelőnnyel rendelkező kutyák. *„Mindmáig a régi fogalmakat használunk: messze – közel, mieink – idegenek... De mit jelent a messze és közel Csernobil után, ha már a negyedik napon Afrika és Kína fölött szállt a csernobili felhő? Hirtelen olyan kicsi lett a Föld, már nem a,z mint Kolumbusz korában volt. Végtelen."* (Szvetlana Alekszijevics) S mit mondjunk mi annyi Ground Zero vagy Vuhan után. Szóval, ha akarjuk, ha nem a válság itt van. Úgyhogy óvatosan klikkeljünk, vagy lépegessünk ezen az aprócska planétán, nehogy valakinek a lábujjára lépjünk, vagy más válságába sodródjunk magunk is. Mert a válság itt van, s bizonyára nem tágít, ha már egyszer belekapott a nadrágszárunkba.

Czakó Gábor szerint a válság lehet gazdasági, politikai, kormányzati, erkölcsi, környezeti. Ezeknek egyidejűség sem kizárt. Viszont érdekes, hogy Czakónál elkülönül a válság és a katasztrófa. Lehet, mert a válság szüli meg rövid vagy hosszú vajúdásával a katasztrófát? A kis jégkorszak emberének igencsak meg kellett mutatnia a válságállóságát, egy klímaváltozással szemben. Az újkori Európa erős államokkal, állandó hadsereggel, szervezett hivatali rendszerrel, infrastruktúra fejlesztéssel, szociális rendszabályozással felelt erre a kihívásra. De a válságsemlegesítő pakkban ott volt az asztronómia és a geometria is, csakhogy megnyugodjunk, nem minden a gazdaságban

dől el. Hiszen a világban felfedezett összhang a kuszáló, felforgató erők ellen hat. A geometriai minták pedig az élet minden területére lassacskán beszivárogtak, legyen az közigazgatás vagy kertépítészet, és a gondolkodásmód átalakult. A válságállóság egyik ismérve a rend és a fegyelmezettség.

Az elmúlt év különleges csemegét tartogatott J. R. R. Tolkien szerelmeseinek. A hatalom gyűrűi végre azzal a titokzatos mondattal kezdtek el foglalkozni, amivel A gyűrűk ura kezdődik. *„Három Gyűrű ragyogjon a tünde királyok kezén..."* Az ékszerboltban nem vitás, hogy vannak tündöklő darabok, amelyek a figyelmet magukra vonják, de hogy az egész show-t az egy gyűrű vigye el...?! Ez nem való. A többi 19 gyűrűnek is van története, ami a mélybe visz bennünket. Lord Celebrimbor, aki a legképzettebb kovácsmester a tündék között, ő a küldetés gazdája. Viszont a tudásával sem értek volna célt, ha a mélyből a különleges ásvány elő nem kerül, a mithril. A hatalom gyűrűi első évad azokkal a képsorokkal végződik, amikor megalkotja Celebrinor ezt a hármat: Nenyát, Naryát és Valyát. A válság uralására hozták létre e gyűrűket, de a mélyből, a föld alól nem csak a mithril származott, hanem az erő egy másik fajtája, ami az orkok létrehívásáért felelős. *„Az emberi rossz, vagyis a civilizált rossz olyan kézművesipart alakított ki maga körül, és rendezett be a saját védelmére, amely képes rá, hogy egyazon anyagból dolgozzon: Lenz egyáltalán nem lepődne meg rajta, ha a két ellenség kardja és pajzsa ugyanabból a műhelyből származna, és ugyanabból a fémdarabból készülne... a földalatti rosszról semmit sem lehetett tudni … a romok alatt a talajban talált magának helyet, hogy növekedni tudjon..."*(Gonkalo M. Tavares) A válságállóságnál a szándékoknak és az eszközöknek tisztának kell maradniuk. A forrás, a válságsemlegesítő erő eredete kulcskérdés.

Persze nem csak civilizációs válságmenedzselések léteznek, hanem egyéni sorsok, elakadások. Immanuel Kant élete végén, nem csak a mulandóság árnyával kellett megküzdenie, hanem az élete metronómjának az elvesztésével. Tudniillik valamilyen titokzatos ok folytán a házi szolgájának, Lampénak 1802-ben felmondott. Előtte negyven évig töltött be fontos pozíciót a filozófus mindennapjaiban. Bár pótolta a kieső láncszemet, de mégsem tudott a hátralévő életében kibékülni ezzel a helyzettel. Mindennel próbálkozott, hogy valahogy csillapítsa a veszteség okozta zűrzavart a lelkében, de mindhiába. Halál után, az íróasztalán egy cetlit találtak: *„Felednem kell a Lampe nevet, egyszer s mindenkorra."* Lehet ezen mosolyogni. Magam is cetlis ember vagyok. Felírom, hogy mit kell tenni ma, holnap, a közeljövőben. Persze nem mindent, de a lényegi dolgokat igen. Nem csak a felejtés ellen… No de Kant most akart felejteni, vagy sem? Lampe, aki ott volt vele a fél életén át hiányzott, ezzel a cetlivel ugyan neki felejtetni kellett volna, de mégis jelen volt, a nevében megidézve a tökéletes metronóm. A válságállóságban nekünk is jó pontosítani azt, hogy mi az, ami hiányzik. Pontosítani, minek szükséges ismételten megjelennie, hogy a válságot kiiktassa.

Az utolsó bírás, s ezen nem futunk bele a hamvasi világválságba, hiába jött ki az új kiadás év végén 700 tételnyi bibliográfiával. Mert amikor ez eszembe jut, akkor is a válság fogalma lesz aláhúzva pirossal, hiszen a 2021-ben a Hamvas esszépályázatának a témája Az európai kultúra válsága volt, s nem hirdettek első helyezettet a díjkiosztón... Inkább a kedvenc világcsavargóm nem elveszett regényeire gondolok, hanem ami mondjuk, megmaradt belőlük. Stasiuk, amikor a nagy pacifizmusa végett katonaszökevény lett ripszropsz a rácsok mögé került. A börtön hamar sötét hellyé változott. Főleg a másfél éves ítélettel és a katonai fogházzal. Na ott nem cicóztak vele. Ment a keménykedés minden szinten, kúszva, mászva, ásva, lárva módra járva. A minden mindegy Stasiuknak is elfogyott a türelme, és zendültek egyet, hogy végül külön zárkát kaptak. Itt kellett a válságálló módszert bevetni: *„Felidéztem az életemet napról napra, egész érdekes dolgokat találtam, amiket korábban nem vettem észre. Lefeküdtem, becsuktam a szemem, és ment a sorozat. Állandóan ki kellett találni, fel kellett idézni valamit, nehogy bekattanjak."*

A nemzetünk válságálló. Ha az elménket karban tartjuk. Nem engedjük, hogy a válság uralja a gondolataink mindegyikét, akkor jó esélyünk van. Ehhez hozzáadunk egy csipet fegyelmezettséget, rendszert és rendet. Itt még ízlés szerint lehet adagolni a geometrikus formákból. Felöntjük tiszta forrásból érkező szándékokkal és eszközökkel. Majd a legvégén hozzáadjuk az eddig hiányzó életérzéseket, vágyott minőségeket. A szurrogátumokat, az édesítőszereket, az „olyanminteket", az utánzatokat, látszatmegoldásokat kiönteni az ablakon. Nem kell velük bajlódni. Még ha a szomszéd furcsán is fog nézni, de hát eddig is lekötötte a frizurák állása. Mikor minden a helyén, akkor jöhetnek a transzcendens elemek. Nem csak a fogyasztáskor, étkezés előtt mondjunk áldást, hanem az elkészítés alatt is. A szent nélkül úgyis üres koktél lenne mindez. Valaki előtte mondja prózában, vagy utána énekelve, ez is odabízható saját hatáskörbe, csak legyen meg: *„Isten, álld meg a magyart / Jó kedvvel, bőséggel..."*